

Innst. O. nr. 4

(2007-2008)

Innstilling til Odelstinget fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen

Ot.prp. nr. 67 (2006-2007)

Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler

Til Odelstinget

SAMMENDRAG

Departementet vurderer i proposisjonen behovet for å lovfeste et vern av den individuelle akademiske friheten, jf. Innst. O. nr. 48 (2005-2006). Det vises til Underdalutvalgets utredning NOU 2006:19. Departementet foreslår å endre universitets- og høyskoleloven § 1-5, som i dag hjemler universitetene og høyskolenes institusjonelle autonomi, slik at loven også hjemler individuell akademisk frihet.

I lovforslaget pålegges institusjonene å fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene pålegges videre et ansvar for at den faglige virksomheten utøves i samsvar med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper. Med anerkjent menes her et krav om redelighet og skikkelighet, samt at en følger det som i lys av nasjonale og internasjonale faglige og forskningsetiske prinsipper blir oppfattet som god praksis.

Departementet viser til at det dreier seg om høye fagetiske krav, ikke om selve innholdet i forskningen. Disse prinsippene er overordnet for alle institusjonstyper. Ut over dette har private institusjoner stadig rett til å utforme sitt eget faglige og verdimessige eller religiøse grunnlag. Lovforslaget innebærer slik sett ikke noen realitetsendring i forhold til gjeldende rett. Når det gjelder den enkeltes akademiske frihet, forutsetter departementet at private institusjoner tydelig og før ansettelse angir hvilke forskningsetiske eller verdibegrunnede rammer for virksomheten som

gjelder, og at disse rammene ikke er i konflikt med de overordnede prinsippene i loven.

Departementet foreslår å lovfeste at de som underviser ved institusjoner som omfattes av loven, har et selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg av undervisningen. Undervisningsfriheten gjelder alle, uavhengig av oppdrags- eller ansettelsesgrunnlaget. Ansvar må imidlertid utøves innenfor gjeldende rammer, f.eks. nasjonale rammeplaner eller studieplaner for det faglige innholdet som institusjonen selv fastsetter.

Etter lovforslaget har ansatte rett til å velge emne og metode for sin forskning eller sitt utviklingsarbeid, faglig eller kunstnerisk. Retten gjelder både faste og midlertidig ansatte i undervisnings- og forskerstillinger og utdanningsstillinger. Studenter omfattes ikke av bestemmelsen. Men etiske prinsipper om bl.a. etterprøvbarhet, etterrettelighet og kreditering av kilder vil gjelde for studenters selvstendige arbeider, f.eks. masteroppgaver, og for deres offentliggjøring av resultater.

Lovfestet rett til å velge emne og metode gjelder bare innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale. Den enkelte vil slik kunne si nei til å delta i avtalt oppdragsforskning eller en samarbeidsavtale mellom flere forskere, forutsatt at vedkommende gir en solid faglig begrunnelse for ikke å ville være med.

I departementets forslag pålegges institusjonene å sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Videre har den ansatte rett til å offentliggjøre sine resultater og skal sørge for at slik offentliggjøring skjer. Det ligger ikke en produksjonsplikt for forskeren i dette. Institusjonen kan ikke pålegge en forsker å offentliggjøre resultater på et bestemt tidspunkt eller med en bestemt hyppighet.

Videre heter det i lovutkastet at det relevante forskningsgrunnlaget skal stilles til rådighet i overensstemmelse med god skikk på vedkommende fagområde. Bestemmelsen innebærer ikke et krav om offentliggjøring av f.eks. statistiske grunnlagsdata eller fysisk materiale, bare at grunnlagsmaterialet skal gjøres tilgjengelig ved forespørsel. Ved tvil mht. relevans vil det avgjørende hensynet være muligheten for å etterprøve resultatene.

Departementet foreslår at styret kan samtykke til utsatt offentliggjøring når legitime hensyn tilsier det, f.eks. for å beskytte patentrettslige eller konkurransemessige interesser. Utsettelse kan også begrunnes i hensynet til løpende forskningsarbeid. Men det kan ikke avtales eller fastsettes varige begrensninger i retten til å offentliggjøre resultater ut over det som følger av lovhjemlede bestemmelser, f.eks. regler om taushetsplikt eller vern av forsvarshemmeligheter.

Departementet viser til at akademisk frihet i dag har bred tilslutning og er en del av akademisk praksis. Lovforslaget fører ikke til noen umiddelbar endring i rettigheter og plikter for institusjonene eller for den enkelte forsker, underviser og formidler. Departementet mener forslaget ikke vil gi nevneverdig økonomisk eller administrativ merbelastning for institusjonene i universitets- og høyskolesektoren.

KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Freddy de Ruiter, Anniken Huitfeldt, Gerd Janne Kristoffersen, Anna Ljunggren og Torfinn Opheim, fra Fremskrittspartiet, Anders Anundsen, Jon Jæger Gåsvatn og Åse M. Schmidt, fra Høyre, Gunnar Gundersen og lederen Ine Marie Eriksen Søreide, fra Sosialistisk Venstreparti, Åsa Elvik og Lena Jensen, fra Kristelig Folkeparti, Dagrun Eriksen, fra Senterpartiet, Inger S. Enger, og fra Venstre, Odd Einar Dørum, viser til at Stortinget i 2005 ba det daværende Utdannings- og forskningsdepartementet om å utrede behovet og muligheten for en lovfesting av den akademiske frihet for den enkelte vitenskapelig ansatte, jf. Innst. O. nr. 48 (2005-2006). Komiteen har merket seg at utvalget som ble nedsett i denne forbindelse har levert sin utredning og at denne har vært på høring høsten og våren 2006-2007.

Nærmere om lovforslaget

Komiteen slutter seg til departementets generelle vurderinger knyttet til universiteter og høyskolars samfunnsrolle, oppdrag og uavhengighet og mener at det er viktig at den akademiske frihet for den enkelte vitenskapelig ansatte nå lovfestes - til tross

for at akademisk frihet som prinsipp i stor grad må være å anse som ulovfestet rett i Norge. En lovfesting av prinsippet vil bringe universitets- og høyskoleloven på linje med tilsvarende lovgivning i en rekke land.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre vil i denne forbindelse imidlertid understreke at en av de viktigste forutsetningene for reell akademisk frihet er at universiteter og høyskoler sikres gode og forutsigbare rammebetingelser, særlig med hensyn til finansiering. Disse medlemmer merker seg at dette også blir påpekt av en del av høringsinstansene. I et brev fra Forskerforbundet til komiteen datert 17. september 2007 heter det blant annet:

"Hindringer for reell akademisk frihet oppleves oftere i form av mangel på ressurser og tid enn direkte inngrep fra overordnet."

Komiteen er tilfreds med at departementet klart understreker verdien av akademisk frihet i høyere utdanning. Akademisk frihet er etter komiteens mening en viktig forutsetning for at universitets- og høyskolesektoren skal kunne videreføre demokratiske verdier og oppfylle sin samfunnsrolle. Komiteen slutter seg til departementets vurdering om at

"universitetene og høyskolene skal utføre forskning og utviklingsarbeid på en måte som garanterer at kunnskapssamfunnet har en uavhengig kunnskapsbase og en velfungerende kunnskapsallmenning."

Komiteen har merket seg at enkelte av høringsinstansene har ment at studentrollen i for liten grad inkluderes i utredningen. Komiteen slutter seg til departementets vurdering om at en lovfesting av prinsippet om akademisk frihet vil gjelde dem som er ansatt i undervisnings- og forskerstillinger, utdanningsstillinger eller stillingen forsker. Det følger av ovenstående at prinsippene om akademisk frihet med dette vil kunne gjøres gjeldende for stipendiater - som er ansatte, men under utdanning - med de begrensninger som ligger i det enkelte doktorgradsprogram. Komiteen vil videre påpeke at en lovfesting av prinsippet vil forsterke gjeldende rett på området, og at en lovfesting dermed vil tydeliggjøre hvordan man som student læres opp i akademisk tenkning og tradisjon. Lovfestingen vil således angå studenter, og komiteen legger til grunn at universiteter og høyskoler vil legge ned et bredt engasjement i å formidle verdiene knyttet til akademisk frihet til studentene.

Komiteen mener imidlertid at studentenes rolle med fordel kan presiseres ytterligere, særlig med

tanke på hvor viktig den akademiske friheten er i et allmenndanningsperspektiv.

Komiteen mener derfor at institusjonenes ansvar for å formidle prinsippet om faglig frihet i egen virksomhet og undervisning bør presiseres også i formålsparagrafen. Hensikten med å foreslå en tilføyelse i lovteksten er å sikre at studenter får en aktiv holdning til prinsippet om akademisk frihet på et tidligst mulig tidspunkt.

Komiteen foreslår ut fra dette at gjeldende § 1-1 Lovens formål, som innledes med at "Denne lov har som formål å legge til rette for at universiteter og høyskoler", bokstav c endres slik:

"§ 1-1 bokstav c skal lyde:

- c) formidler kunnskap om virksomheten og utbrer forståelse for *prinsippet om faglig frihet* og anvendelse av vitenskapelige og kunstneriske metoder og resultater, både i *undervisningen av studenter, i egen virksomhet for øvrig* og i offentlig forvaltning, kulturliv og næringsliv."

Komiteen vil videre vise til at om lag 70 pst. av den samlede forskningsinnsatsen i Norge utføres utenfor universitets- og høyskolesektoren - i bedrifter, forskningsinstitutter, helseforetak og andre kunnskapsinstitusjoner. Komiteen vil i denne sammenheng understreke den positive symbolfunksjonen en lovfesting av prinsippet om akademisk frihet vil ha for andre institusjoner enn universiteter og høyskoler til tross for at disse ikke omfattes av universitets- og høyskoleloven.

Institusjonens ansvar for tilrettelegging

Komiteen støtter departementets vurderinger og legger til grunn at formuleringen om "anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper" i lovforslaget § 1-5 første ledd må forstås som skikkelighet i utføringen av forskningen, herunder en frihet til å ha avvikende prinsipper.

Institusjonenes faglige autonomi og verdigrunnlag

Komiteen vil understreke at en lovfesting av prinsippet om akademisk frihet gjelder både private og offentlige institusjoner som gir akkreditert utdanning på høyere nivå. Komiteen legger videre til grunn at tilføyelsen av ordet "ellers" i lovforslaget § 1-5 andre ledd ikke medfører noen realitetsendring i forhold til gjeldende rett. Komiteen har merket seg at Nettverk for private høyskoler (NPH) i forbindelse med høringen i Stortinget 28. september 2007 understreket dette, og for øvrig er tilfreds med departementets presiseringer knyttet til forholdet mellom institusjonenes styringsrett og -behov og den enkelte

ansattes rettigheter. Komiteen viser for øvrig til departementets vurderinger.

Valg av emne og metode

Komiteen vil fremheve betydningen av frihet med hensyn til valg av emne og metode som kjernen i prinsippet om akademisk frihet på individnivå. Komiteen vil presisere at dette prinsippet også vektlegges i forbindelse med oppdragsforskning og eksternt finansierte stillinger ved institusjonene. Komiteen viser for øvrig til departementets vurderinger.

Offentliggjøring

Komiteen er enig med departementet i at det ikke ville være riktig å fremme et forslag om lovfesting av en individuell plikt om offentliggjøring da pliktbegrepet i lovteksten ville kunne gi inntrykk av at den enkelte institusjon har adgang til pålegge den enkelte forsker en form for produksjonsplikt. Komiteen vil likevel understreke formidler- og publikasjonsansvaret som hviler på den enkelte institusjon og forsker. Komiteen viser for øvrig til departementets vurderinger.

Undervisning

Komiteen viser for øvrig til departementets vurderinger.

KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har ellers ingen merknader, viser til proposisjonen og råder Odelstinget til å fatte følgende

vedtak til lov

om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15
om universiteter og høyskoler

I

I lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler gjøres følgende endringer:

§ 1-1 skal lyde:

§ 1-1 Lovens formål

Denne lov har som formål å legge til rette for at universiteter og høyskoler

- tilbyr høyere utdanning på høyt internasjonalt nivå.
- utfører forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid på høyt internasjonalt nivå.
- formidler kunnskap om virksomheten og utbrer forståelse for *prinsippet om faglig frihet* og an-

vendelse av vitenskapelige og kunstneriske metoder og resultater, både i undervisningen av studenter, i egen virksomhet for øvrig og i offentlig forvaltning, kulturliv og næringsliv.

§ 1-5 skal lyde:

§ 1-5 *Faglig frihet og ansvar*

(1) *Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene har et ansvar for å sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå, og utøves i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper.*

(2) Universiteter og høyskoler har ellers rett til å utforme sitt eget faglige og verdimessige grunnlag innenfor de rammer som er fastsatt i eller i medhold av lov.

(3) Universiteter og høyskoler kan ikke gis pålegg eller instruks om

- a) læreinnholdet i undervisningen og innholdet i forskningen eller i det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet
- b) individuelle ansettelser eller utnevnelser.

(4) *Den som gir undervisning ved institusjon under denne lov har et selvstendig faglig ansvar for inn-*

hold og opplegg av denne innenfor de rammer som institusjonen fastsetter eller som følger av lov eller i medhold av lov.

(5) *Den som er ansatt i stilling hvor forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid inngår i arbeidsoppgavene, har rett til å velge emne og metode for sin forskning eller sitt utviklingsarbeid innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale.*

(6) *Universiteter og høyskoler skal sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Den som er ansatt i stilling som nevnt i femte ledd har rett til å offentliggjøre sine resultater og skal sørge for at slik offentliggjøring skjer. Det relevante forskningsgrunnlaget skal stilles til rådighet i overensstemmelse med god skikk på vedkommende fagområde. Styret kan samtykke til utsatt offentliggjøring når legitime hensyn tilsier det. Det kan ikke avtales eller fastsettes varige begrensninger i retten til å offentliggjøre resultater utover det som følger av lov eller i medhold av lov.*

II

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Oslo, i kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, den 25. oktober 2007

Ine Marie Eriksen Søreide

leder

Odd Einar Dørum

ordfører